

Badania obejmują analizę warunków świadczenia usług z zakresu kultury, ich dostępności dla mieszkańców oraz efektywności funkcjonowania instytucji w miastach. To unikatowy w Polsce zbiór danych, który wspomaga zarządzanie w dziedzinie kultury na poziomie lokalnym. Pokazuje zmiany zachodzące w tej dziedzinie, zarówno od strony świadczenia usług, jak i ich odbioru przez mieszkańców.

W 2008 r. informacje do badań funkcjonowania sektora kultury w miastach przysłały 93 miasta. Analizą objęto biblioteki, centra kultury, muzea, teatry, instytucje muzyczne oraz działalność wystawienniczą.

Większość miast prowadzi biblioteki (w 2008 r. dane na temat ich działalności przesłało 87 miast, tj. 94 proc.) i centra kultury (w 88 miastach, co stanowi 95 proc. wszystkich miast uczestniczących w badaniach). Natomiast teatry czy instytucje muzyczne prowadzą tylko niektóre miasta na prawach powiatu i inne większe miasta, dlatego analiza działalności tych instytucji dotyczy tylko grupy dużych miast.

Analizując dane finansowe od 1999 r. dla gmin oraz miast na prawach powiatu, można zaobserwować wzrost udziału wydatków na kulturę i ochronę dziedzictwa narodowego w wydatkach gmin ogółem – średnio 3,6 proc. Najwyższy wzrost nastąpił w miastach od 20 do 50 tys. mieszkańców (4,2 proc.). Priorytet kultury, wyrażony udziałem środków na kulturę w budżetach miast, najsilniej zaznaczył się w miastach Polski południowej (przeciętnie 4,1 proc.) i wschodniej (4 proc.), najsłabiej zaś w Polsce centralnej (3,1 proc.).

Następuje także wzrost wydatków miast na kulturę w przeliczeniu na 1000 mieszkańców, zauważalny niemal we wszystkich grupach miast. Najwięcej na kulturę w przeliczeniu na 1 mieszkańca wydawały miasta największe (130,33 zł); liczące od 20 do 50 tys. mieszkańców (103,75 zł) i miasta od 100 do 200 tys. mieszkańców (Wykres 1. Wydatki na kulturę w przeliczeniu na 1000 mieszkańców).

Mniej na utrzymanie instytucji

W badanych miastach utrzymuje się silna i trwała tendencja zmniejszania w całkowitych wydatkach na kulturę środków przeznaczanych na utrzymanie instytucji. Nastąpił natomiast znaczący wzrost udziału wydatków inwestycyjnych, widoczny zwłaszcza w największych miastach (z 15,2 do 34,9 proc.) oraz w liczących od 100 do 200 tys. mieszkańców (z 10,4 do 24,8 proc.). Jednocześnie mniej inwestycji realizuje się w miastach najmniejszych (spadek z 13 do 0 proc.), liczących od 200 do 300 tys. mieszkańców (trzykrotnie mniej) oraz od 50 do 100 tys. – z 13 do 8 proc. W latach 2000–2005 udział wydatków przeznaczonych na dofinansowanie projektów innych podmiotów utrzymywał się na zbliżonym poziomie – średnio 5,5 proc. W 2006 r. we wszystkich grupach miast (z wyjątkiem miast od 200 do 300 tys. mieszkańców) zaznaczył się dość wyraźny spadek dofinansowania aktywności kulturalnej innych podmiotów. Największy miał miejsce w miastach najmniejszych. Nie jest to jednak stała tendencja spadkowa, bowiem już w 2007 r. wydatki na funkcję mecenasa kultury wzrosły i wyniosły średnio 6,3 proc. (we wszystkich grupach miast). Struktura wydatków na kulturę (dział 921), w podziale na wydatki, na utrzymanie instytucji, realizacje funkcji mecenasa i inwestycje.

Zmiana struktury źródeł finansowania

Zmieniła się również struktura źródeł finansowania działalności instytucji kultury. Utrzymuje się trwała

tendencja zmniejszania w całkowitych wydatkach na kulturę środków przeznaczanych na utrzymanie instytucji, przy jednoczesnym wzroście udziału wydatków inwestycyjnych. W przypadku bibliotek najważniejsze zmiany to: duże zróżnicowanie źródeł finansowania oraz zmieniające się z roku na rok udziały różnych źródeł przychodów, przy dominującej pozycji dotacji budżetowej miasta-organizatora.

W bibliotekach miejskich od 2002 r. następuje spadek liczby wypożyczeń w przeliczeniu na jednego pracownika (w 2007 r. o ponad 600 wypożyczeń mniej w ciągu roku we wszystkich badanych miastach). Pomimo spadku liczby udzielonych informacji i kwerend oraz liczby wypożyczeń w przeliczeniu na jednego pracownika, miejskie biblioteki odnotowały niewielki wzrost liczby użytkowników. Świadczy to o rozwoju w tych instytucjach innych usług.

Zauważalny jest znaczący wzrost udziału dotacji budżetowej w finansowaniu centrów kultury, teatrów, instytucji muzycznych i muzeów oraz spadek tego udziału w przypadku galerii; wzrost udziału środków wypracowanych przez centra kultury i galerie przy jednoczesnym spadku udziału tych środków w finansowaniu teatrów, instytucji muzycznych i muzeów; wzrost udziału środków pozyskanych przez biblioteki, teatry, instytucje muzyczne i muzea, ale spadek udziału tych środków w finansowaniu centrów kultury i galerii.

W centrach kultury nastąpił wyraźny wzrost przeciętnej liczby uczestników zajęć w stałych formach działalności - z 28 w 2006 r. do ponad 37 osób w 2007 r. W ogólnych przychodach tych instytucji notuje się istotne zwiększenie udziału dotacji budżetowej gminy (z 68 proc. w 2006 r. do 72 proc. w 2007 r.). O jeden punkt procentowy wzrósł także udział innych przychodów budżetowych. Zaobserwowany wzrost związany był ze zmniejszeniem wielkości udziałów środków wypracowywanych w przychodach centrów kultury. Ich udział zmalał przeciętnie w skali wszystkich badanych miast o 5,5 punktu procentowego.

Średni udział wypracowanych środków osiągnął najniższy poziom w całym badanym okresie (19 proc.).

Większa aktywność teatrów

Analiza funkcjonowania teatrów we wszystkich badanych grupach miast pokazuje wzrost aktywności tych instytucji, przeciętnie o jedno przedstawienie w roku (mierzone liczbą przedstawień przypadających na jednego pracownika). Znacząco wzrosła liczba widzów w teatrach: z 922 w 2006 r. do 1275 w 2007 r. jednocześnie we wszystkich grupach miast odnotowano zwiększenie kosztów bieżącej działalności w przeliczeniu na jedno przedstawienie. Aktywność pracowników połączona ze wzrostem finansowania działalności zwiększyła atrakcyjność oferty, co zaowocowało wyraźnym wzrostem liczby widzów w przeliczeniu na jedno przedstawienie. W 2007 r. wskaźnik ten osiągnął najwyższy poziom od 2001 r. i wyniósł średnio dla wszystkich badanych miast 229 widzów. Efektem zwiększonego uczestnictwa w ofercie teatralnej był znaczący wzrost skali społecznego oddziaływania teatrów miejskich, wyraźny we wszystkich grupach wielkości miast.

Liczba widzów w przeliczeniu na 1000 mieszkańców wzrosła z 325 w 2006 r. do 505 w 2007 r. W miejskich centrach sztuki nastąpił wzrost liczby zwiedzających, widoczny we wszystkich grupach wielkości miast. Zmiana liczby zwiedzających pojedynczą wystawę lub uczestniczących w wydarzeniu w miejskim centrum sztuki zastąpiła przy jednoczesnym zmniejszeniu liczby wystaw i wydarzeń w przeliczeniu na jednego pracownika oraz zwiększeniu przeciętnej liczby zwiedzających w przeliczeniu na jednego pracownika. Te wskaźniki wydają się świadczyć o większej efektywności pracy pracowników tych instytucji.